



İLKOKUL 4. SINIFTA “İNSAN HAKLARI, YURTTAŞLIK VE DEMOKRASİ” DERSİNİN OKUTULMASINA İLİŞKİN SINIF VE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

Kadir ULUSOY*

Bahattin ERKUŞ**

Öz

Araştırmanın amacı ilkokul 4. sınıfta “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” dersinin okutulmasına ilişkin sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesidir. Araştırmada nitel ve nicel yöntemin bir arada kullanıldığı karma yöntem kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen 15 maddeden oluşan anket ve 11 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Hazırlanan anket aracılığıyla 2015-2016 (Mart ayı) eğitim öğretim yılında Erzurum ve İstanbul’da görev yapan 120 4. sınıf öğretmeninden, yarı yapılandırılmış görüşme formuyla da 20 4. sınıf ve 10 sosyal bilgiler öğretmeninden veri toplanmıştır. Sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenleri genel olarak insan hakları yurttaşlık ve demokrasi dersinin 4. sınıfta okutulmasına olumlu bakarken bir kısmı ise konuların soyut olduğu için dersin öğretimi ve öğrencilerin konuları içselleştirmelerinde problemler yaşanabileceği görüşünü belirtmiştir. Çalışma sonunda bu dersin soyut kavramlardan dolayı 5. sınıfta okutulması ve ders kitabındaki etkinliklerin öğrenci seviyesine göre çeşitlendirilmesi gerektiğine ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İnsan hakları, yurttaşlık, demokrasi, öğretmen görüşleri.

* Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ulusoykadir@gmail.com

** Doktora Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, bahattinerkus@gmail.com

EXAMINING ELEMENTARY SCHOOL AND SOCIAL STUDIES TEACHERS' VIEWS ON TEACHING THE "HUMAN RIGHTS, CITIZENSHIP AND DEMOCRACY" COURSE IN ELEMENTARY FOURTH GRADE

Abstract

The aim of this study is to examine elementary school and social studies teachers' views on teaching the "Human Rights, Citizenship and Democracy" course in elementary fourth grade. In this study, mixed method design was employed by combining qualitative and quantitative research methods. A 15-item questionnaire and a semi-structured interview form containing 11 questions developed by the researchers were used as the data gathering instruments. The questionnaire data were gathered from 120 fourth grade elementary school teachers working in Erzurum and İstanbul in the 2015-2016 school year, whereas the data were also gathered from 20 fourth grade elementary school and 10 social studies teachers through the semi-structured interview form. In overall, the elementary school and social studies teachers had positive views about the teaching of the human rights, citizenship and democracy course, while some of the teachers stated that there could be problems since it includes abstract concepts. As a result of the study, it is suggested that this course should be taught in fifth grade due to these abstract concepts, and the activities in the coursebook should be varied.

Keywords: Human rights, citizenship, democracy, teacher views.

1. GİRİŞ

Tarih boyunca birçok yönetim şekli ile idare edilen insanlığın şu ana kadar kendisini ifade edebildiği en iyi yönetim şekli demokrasidir. Halk, demokrasi ile kendisi için olmasını istediğini özgürce ifade edebilmektedir. Kendisine sunulan alternatifleri seçtiği gibi kendisi de alternatifler sunabilmektedir. Diğer yönetim şekilleri ise ya bir kişinin ya da bir grubun egemenliğini kabul etmesiyle demokrasi kavramından sonra yavaş yavaş terk edilmiştir. Demokrasi "halkın egemenliğine dayanan yönetim şekli", başka bir tanımla "özgür bir seçim sistemi sonucunda seçilen temsilcilerden kurulan halk yönetimi (Doğan, 2007: 147) şeklinde tanımlanmaktadır. İnsan hakları ise demokrasinin ayrılmaz bir parçası

(Hürfikir, 2004; Üste, 2007) olarak görülmektedir. İnsan haklarından ayrı düşünülmemeyen demokrasi, içerisinde bir takım temel nitelikleri barındırmaktadır. Bu temel niteliklere göre:

- Her insan değerlidir.
- Her birey kararlarının ve davranışlarının bilincinde olup bu sorumluluğu taşımalıdır.
- Her birey kişisel düşüncelerini özgürce hiçbir baskı altında kalmadan ifade edebilmelidir.
- Her bireyin kendini gerçekleştirme hakkı vardır.
- Toplum kuralları herkesin uyacağı kurallar olduğu için her birey toplum kurallarının oluşumuna özgürce katılır.
- Demokratik toplumun bireyi için her görüş önemlidir.
- İnsanlar, başkalarının görüşlerini de dinlemeye açıktır.
- Bu değerleri içerisinde taşıyan sistem demokrasidir (Kuzgun, 2002: 2; akt. Aydeniz, 2010: 17).

Bu temel niteliklerin kazandırılabilceği en uygun ortam ise eğitim kurumlarıdır. Milli eğitimin genel amaçlarında yer alan “Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini, Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek” (1739 no’lu kanun, madde: 2.1) maddesinden insan hakları ve demokrasinin temel niteliklerine sahip yurttaşların okullardaki eğitimle gerçekleşeceği anlaşılabilir. Çevresine duyarlı, insan haklarına saygılı, demokratik yurttaşlar yetiştirme amacının bütün derslerin genel amaçlarına yansımaları “devlet, saygı göstermekle

ve herkesin yararlanmasını sağlamakla yükümlü olduğu insan haklarını ve temel özgürlükleri yurttaşlarına tanıtmak ve öğretmekle, bunun gerektirdiği önlemleri almakla yükümlüdür” (Gülmez, 2001: 63) açıklamasıyla bağdaştırılabilir.

İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi;

- İnsani değerleri benimseyen,
- Hak, özgürlük ve sorumluluk bakımlarından çocuk olmanın ayrıcalıklarını keşfeden,
- Hak ve özgürlüklerin kullanılabilmesi için sorumluluk üstlenen,
- İnsan hakları ve demokrasinin geliştirilmesi için insanlara eşit ve adil davranan,
- İş birliğine dayalı ve demokratik kararlar alan,
- Ortak yaşama ilişkin sorunların çözümünde uzlaşçı arayan,
- Kurallara uyararak hak ve özgürlüklerin korunmasına ve geliştirilmesine destek olan,
- Birlikte yaşama koşullarının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için sorumluluk üstlenen bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır (MEB, 2015).

Temel nitelikleriyle bakıldığında insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi bir bütün olarak düşünülmelidir. İnsan haklarından, demokrasinin olmadığı yerlerde söz etmek çok zordur. İnsan haklarına saygılı ve demokrasi bilincine sahip vatandaş yetiştirildiğinde ülkelerde birlik-beraberlik, saygı-hoşgörü gibi değerler kendisini daha iyi gösterir.

Sürece bütün bireylerin katılımını sağlaması sayesinde demokrasinin ve demokratik tutum ve davranışların; etnik çatışmalar, ırkçılık, terör ve suç oranlarındaki artışa bağlı olarak ortaya çıkan güvenlik sorunlarının çözümünde, küresel ısınma ve insan eliyle meydana gelen çevre sorunlarına karşı toplumsal duyarlılığın kazanılmasında önemi büyüktür (Baştürk, 2011). Bu nedenle günümüzde yaşanan toplumsal ve bireysel sorunların çözümü için insan

haklarına saygılı, demokratik yurttaşlar yetiştirmek büyük önem arz etmektedir. Bu önem daha önce ilköğretimin ikinci kademesi son sınıfta okutulan “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” dersinin daha erken yaşlarda okutulmasını sağlamıştır.

2015-2016 eğitim öğretim yılında 4. sınıflarda okutulmaya başlanan “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” dersi programı 2011-2014 yılları arasında “Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” adlı AB projesi adı altında demokratik ilkelere uygun bir şekilde, eğitim öğretim sürecinin içinde yer alan birçok paydaşla hazırlanmış ve son halini almıştır. İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi; İnsan Olmak, Hak, Özgürlük ve Sorumluluk, Adalet ve Eşitlik, Uzlaş, Kurallar ve Birlikte Yaşama ünitelerinden oluşmaktadır (MEB, 2015).

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı ilkokul 4. sınıfta “İnsan Hakları, Yurttaşlık Ve Demokrasi” dersinin okutulmasına ilişkin sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesidir. Bu amaç kapsamında aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- ilkokul 4. sınıfta “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” dersinin okutulmasına ilişkin sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri ne düzeydedir?
- ilkokul 4. sınıfta “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” dersinin okutulmasına ilişkin sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
- ilkokul 4. sınıfta “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” dersinin okutulmasına ilişkin sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri öğrenim durumuna göre farklılık göstermekte midir?

- İlkokul 4. sınıfta “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” dersinin okutulmasına ilişkin sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri hizmet yılına göre farklılık göstermekte midir?

1.2. Araştırmanın Önemi

Yapılan araştırmalar sonucunda 2015-2016 eğitim öğretim yılından itibaren ilkokul 4. sınıfta okutulmaya başlanan “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” dersinin işleyişine ilişkin herhangi bir çalışmanın yapılmadığı görülmüştür. Bu konu ile ilgili Sağlam ve Hayal’in (2015) “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” dersinin 4. sınıflarda yer almasına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşlerini incelemeye yönelik bir çalışması mevcuttur. Fakat çalışmada dersin içeriği ve işlenişi ile ilgili bir veri bulunmamaktadır. Bu çalışmada dersin içeriği ve işlenişine ilişkin verilere yer verilmiştir. “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” konusuyla ilgili kavramları (Berkant ve Atmaca, 2013), sosyal bilgiler dersinin insan hakları ve demokrasi eğitimindeki işlevselliğini (Aydeniz, 2010), bu derste kazanımlarla ilgili öğrenci görüşlerini (Baştürk, 2011), programı (Toraman, 2012), sivil toplum kuruluşlarının bu derse katkısını (Gövercin, 2013) inceleyen çalışmalar bulunmakla birlikte bu dersin 4. sınıfta okutulmasına ilişkin 4. sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma bu alandaki boşluğu doldurması açısından önemlidir.

2. YÖNTEM

İlkokul 4. sınıfta “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” dersinin okutulmasına ilişkin sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini inceleyen bu çalışmada nitel ve nicel yöntemin bir arada kullanıldığı karma yöntem kullanılmıştır. Karma yöntem araştırması araştırma problemini kapsamlı ve çok boyutlu incelemek amacıyla, pragmatist felsefenin ilkeleri doğrultusunda nitel ve nicel yöntemleri

birlikte kullanarak gerçekleştirilen araştırma olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 351). İlgili literatür taraması yapıldıktan sonra 20 soruluk anket ve 13 soruluk yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Hazırlanan anket ve görüşme formu alanında uzman 1 doçent doktor, 2 yardımcı doçent doktor ile 3'er sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenine inceletirilmiştir. İnceleme sonucunda geri bildirimler doğrultusunda 15 sorudan oluşan anket ve 11 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak veri toplanmıştır. Hazırlanan anket aracılığıyla 2015-2016 (Mart ayı) eğitim öğretim yılında Erzurum ve İstanbul'da görev yapan 120 4. sınıf öğretmeninden, yarı yapılandırılmış görüşme formuyla da 20 4. sınıf ve 10 Sosyal Bilgiler öğretmeninden veri elde edilmiştir. Katılımcıların seçiminde random örneklem türü kullanılmıştır. Anket uygulanan öğretmenlerin %42'si erkek, %58'i bayandır. Öğretmenlerin 8'i yüksek lisans mezunu 112'si lisans mezunudur. Öğretmenlerin 19'u 1-5 yıl, 41'i 6-10 yıl, 22'si 11-15 yıl, 20'si 16-20 yıl, 18'i 20 yıl ve üzeri mesleki kıdeme sahiptir. Ankette dersin işleniş ve içeriği ile ilgili sorular olması nedeniyle sosyal bilgiler öğretmenlerine anket uygulanmamıştır. İnsan hakları yurttaşlık ve demokrasi dersinin daha önce sekizinci sınıflarda okutulduğu için yarı yapılandırılmış görüşme formu sosyal bilgiler öğretmenlerine de uygulanmıştır. Anket aracılığıyla toplanan veriler SPSS 21 programıyla analiz edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilen veriler ise betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir.

3. BULGULAR

Yapılan bu araştırmada, “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Anketi”nin parametrik bir test olup olmadığına bakmak amacıyla, test skorlarının normal dağılımına bakılmıştır. Grup büyüklüğünün 120 kişi olması ve 50 kişiden büyük olması nedeniyle Kolmogorov-Smirnov testi uygulanmıştır (Büyüköztürk, 2011: 42). Kolmogorov-Smirnov testi sonucunda $p=0,054$ olarak bulunmuştur. Kolmogorov-Smirnov testinin $p=0,05$ 'ten büyük çıkması nedeniyle

($p=0,054>0,05$) (Büyüköztürk, 2011: 42), “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Anketi” sonuçlarının parametrik istatistiklerden bağımsız gruplar için t testi uygulanmıştır.

Tablo1. Cinsiyete Göre Bağımsız t Testi Sonuçları

Grup	n	\bar{x}	s	t	p
Erkek	54	2,31	0,23	1,05	0,29
Bayan	66	2,36	0,26		

Tablo 1 incelendiğinde, erkek öğretmenlerin “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Anketi” aritmetik ortalaması 2,31'dir. Bayan öğretmenlerin “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Anketi” aritmetik ortalaması 2,36'dır. Erkek öğretmenler ile bayan öğretmenlerin “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Anketi” aritmetik ortalamaları açısından anlamlı farklılık göstermediği ($t_{(120)}=1,05$, $p>0,05$), bağımsız t testi sonucunda bulunmuştur. Başka bir ifadeyle cinsiyet öğretmen görüşleri üzerinde anlamlı etkiye sahip değildir. T testi sonucuna göre hem erkek hem de bayan öğretmenlerin görüşleri katılıyorum düzeyindedir. Buna göre öğretmenler insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin uygulanışına anketteki maddeler doğrultusunda katılmaktadırlar.

Tablo 2. 4. Sınıf Öğretmenlerinin İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Anketi Puanlarının Öğrenim Durumuna Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p
Gruplar arası	0.14	2	0.07	1.19	0.30
Gruplar içi	7.17	117	0.06		
Toplam	7.31	119			

Analiz sonuçlarına göre insan hakları yurttaşlık ve demokrasi dersi anketi aritmetik ortalamaları öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p > .05$). Başka bir deyişle, öğretmenlerin insan hakları yurttaşlık ve demokrasi dersi hakkındaki görüşleri lisans ve yüksek lisans düzeyinde öğrenim görmelerine göre anlamlı bir şekilde değişmemektedir.

Tablo 3. 4. Sınıf Öğretmenlerinin İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Anketi Puanlarının Hizmet Yılına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	P
Gruplar arası	0.41	4	0.10	1.70	0.15
Grupları içi	6.90	115	0.06		
Toplam	7.31	119			

Analiz sonuçlarına göre insan hakları yurttaşlık ve demokrasi dersi anketi aritmetik ortalamaları hizmet yılına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p > .05$). Başka bir deyişle, öğretmenlerin insan hakları yurttaşlık ve demokrasi dersi hakkındaki görüşleri hizmet yılına göre anlamlı bir şekilde değişmemektedir.

3.1. Öğretmenlere Uygulanan Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu İle İlgili Verilere İlişkin Bulgular

Sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin 4. sınıfta okutulmasına ilişkin genel düşüncelerine bakıldığında öğretmenlerin düşüncelerinin genel olarak olumlu (%70) olduğu, bir kısmı çocuklar için soyut olacağı (%20) ve hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersi varken bu dersin gereksiz olduğu (%10) yönünde görüş belirtmişlerdir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin büyük bir kısmı bir takım becerilerin küçük yaşlarda verilmesi gerektiği ve 4. sınıf döneminin bu ders için uygun bir dönem olduğu (%80) görüşünderken bir kısmı

da bu dersin teoriye dayalı olduğu ve soyut kavramlar konusunda sıkıntı yaşanacağı için uygun olmadığı (%20) yönünde görüş belirtmişlerdir.

(14) numaralı sınıf öğretmeni: "4. sınıfta okutulmasına olumlu yönde bakmaktayım. Çünkü bireyin topluma iyi ve nitelikli vatandaş olarak katılmasını sağlamak devletimizin en önemli görevlerinden biri olduğunu düşündüğüm için bu yaşta öğrencilere kazandırılacak kazanımlar sayesinde (milli birlik ve beraberliğin sağlanmasında dayanışmanın önemini; toplumsal yaşamı düzenleyen kuralları, kendi haklarını, hoşgörüyü, uzlaşmayı ve toplumun iyiliğini düşünme gibi kavramları) iyi, nitelikli ve insan haklarına saygılı birer yurttaş olmalarını erken yaşta kavratmış olacaktır."

(7) no'lu sosyal bilgiler öğretmeni: "Bu dersin 4. sınıftan itibaren verilmesi çocuğun öğrenmesi gereken hakların, sorumlulukların farkında olmasını sağlar. Bu konuları içselleştirir. Öğrendiklerini hayatların da uygulama fırsatı bulurlar. İnsanı insan yapan değerleri, merkezde insanın olduğu bir yaşamı, kendilerine değer vermeyi, saygı göstermeyi bilincine yerleştirir."

Sınıf öğretmenleri nitelikli ve insan haklarına saygılı birer yurttaş olmayı erken yaşta kavrama (%45), toplumun değerlerinin öğretilmesi (%25) ve hak ve sorumluluklarını bilme (%25) açısından İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin 4. sınıfta okutulmasının olumlu tarafları olduğunu belirtmişlerdir. Sınıf öğretmenlerinin çok azı bu dersin olumlu bir yanının olmadığı (%5) görüşündedir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ise büyük bir kısmı bir takım değerlerin erken yaşlarda verilmesi açısından bu dersin uygun olduğu (%90) yönünde görüş belirtmişlerdir. Çok az bir kısmı ise olumlu bir yanının olmadığını (%10) belirtmiştir.

(18) no'lu sınıf öğretmeni: "Çocuk bir bireydir ve toplumda yaşamaktadır. Toplumun değerlerinin öğretilmesi açısından bu dersin olumlu tarafının olduğu söylenebilir."

(3) no'lu sosyal bilgiler öğretmeni: "İnsana değer vermenin, saygı duymanın önemini kavrar. Haklarını, sorumluluklarını, değerlerini,

özgürlüğünü, kendini korumasını, çocuk olarak haklarının neler olduğunu, hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiği durumlarda ne yapması gerektiğini öğrenir.”

Sınıf öğretmenlerinin yarıya yakını (%45) İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin 4. sınıfta okutulmasının olumsuz bir tarafının olmadığı yönünde görüş bildirmiştir. Ders kapsamındaki bazı kavramların soyut olması ve öğrencilerin bu kavramları anlamada güçlük çekmesi (%40), doküman eksikliği (%10) ve 4. sınıfta konuların çok fazla olması nedeniyle dersin gereksiz olması (%5) ise İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin 4. sınıfta okutulmasının olumsuz tarafları olarak belirtilmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenleri ise dersin soyut olması nedeniyle öğrencilerin kavramları anlamakta güçlük çekmesi (%70) ve 8. sınıftan kaldırılmasını, İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin 4. sınıfta okutulmasının olumsuz tarafları olarak ifade etmişlerdir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çok az bir kısmı (%20) ise olumsuz bir yanının olmadığını belirtmişlerdir.

(11) no’lu sınıf öğretmeni: “Bu yaş çocuğu gelişimsel açıdan soyut düşünme becerisini kazanamamıştır. Dersin içeriğindeki bazı kavramlar soyut olduğu için çocuk kavramları anlamlandırmakta zorlanabilmektedir.”

(9) no’lu sosyal bilgiler öğretmeni: “Çocukların anlayamayacağı konular olabilir. Bunları onlara öğretmekte zorlanabilirler.”

Sınıf öğretmenlerinin yarısından fazlası (%60) İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin, yeni neslin haklarını bilen aynı zamanda başkalarının da haklarını gözeten, demokrasi kavramını içselleştirerek bilinçli bireyler olarak yetişmesi açısından 4. sınıf için uygun bir ders olduğu görüşündedir. Sınıf öğretmenlerinin yarıya yakın bir kısmı (%40) uygun olmadığı yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu dersin 4. sınıfta okutulmasının uygun olmadığını düşünen öğretmenlerin bir kısmı 5 (%10) veya 6. (%10) sınıfta verilmesinin daha uygun olacağı hakkında görüş belirtmişlerdir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin yarısı

(%50) bu dersin 4. sınıf için uygun bir yaş dönemi olduğu hakkında görüş belirtirken diğer yarısı (%50) uygun olmadığını belirtmiştir. Uygun olmadığını belirten öğretmenler 8 veya 9. sınıfın bu ders için uygun olacağı konusunda önerilerde bulunmuştur.

(6) no'lu sınıf öğretmeni: "Çok uygun olarak görüyorum çünkü "Yeni neslin haklarını bilen aynı zamanda başkalarının da haklarını gözetken, demokrasi kavramını içselleştirerek bilinçli bireyler olarak yetişmesi adına bu dersin bağımsız bir ders olarak 4. sınıfta okutulmasında fayda olacağını düşünüyorum."

(1) no'lu sosyal bilgiler öğretmeni: "4. sınıf erkendir öğrenciler için, 8. sınıf ve lise düzeyinde verilmelidir."

Sınıf öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğu (%75) Sosyal Bilgiler dersinde insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi kavramlarının yeterince üzerinde durulmaması ve ayrıntılı olarak ele alınmaması, dersin içeriğinin daha ayrıntılı verilmesini sağlaması, hikâyelerle eğlenerek öğrenmeleri, dersin önemini vurgulaması ve üzerinde durulması gereken değerleri vermesi açısından İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin 4. sınıfta Sosyal Bilgiler dersinden ayrılarak ayrı bir ders olarak okutulmasını doğru bulmaktadır. Çok az bir kısmı ise (%25) uygun bulmamaktadır. Bunun yerine Sosyal Bilgiler ders saatinin artırılması konusunda önerilerde bulunmuşlardır. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin ise yarısı (%50) İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin 4. sınıfta ayrı bir ders olarak okutulmasını uygun bulurken diğer yarısı (%50) uygun bulmamaktadır.

(9) no'lu sınıf öğretmeni: "Doğru buluyorum. Sosyal Bilgiler dersinden ayrı olarak okutulması, dersin içeriğinin daha ayrıntılı verilmesini sağlamaktadır."

(5) no'lu Sosyal Bilgiler öğretmeni: "Doğru buluyorum çünkü; sosyal bilgiler dersi dışında ayrı bir ders olarak okutulması dersin önemini daha iyi ortaya koymaktadır."

Sınıf öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğu (%75) 4. sınıfta Sosyal Bilgiler dersinin dışında okutulması gereken ayrı bir ders olmadığını düşünmektedir. Çok az bir bölümü ise milli mücadele dönemi (%15) ve geçmişimi öğreniyorum (%5) ünitelerinin ayrı bir ders olarak okutulabileceğini belirtmiştir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğu (%80) 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersinden ayrı bir ders olarak okutulması gereken bir konu veya ders olmadığını düşünmektedir. Çok az bir bölümü (%20) ise Osmanlı tarihi ve Türk tarihinin ayrı bir ders olarak okutulabileceğini belirtmiştir.

(19) no’lu sınıf öğretmeni: ““Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesi ayrı olarak verilebilir. Çocukların değerlerimizi, kültürümüzü ayrıntılı bir şekilde öğrenmesi gerektiği düşüncesindeyim.”

(7) no’lu sosyal bilgiler öğretmeni: “Hayır yok. Çünkü sosyal bilgiler yeterince geniş kapsamlı olarak birçok alanı kapsayan bir derstir. Ders içeriği, birçok alandan sağlanan bilgilerin harmanlanmasıyla, birbiriyle ilişkili olarak rahatlıkla sunulmaktadır.”

Sınıf öğretmenleri İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersinde verilmesi gereken değerlerin adalet (16), hoşgörü (13), eşitlik (10), saygı (10), doğruluk (8), yardımlaşma (6), sevgi (5), arkadaşlık ve dostluk (4), sorumluluk (4), vatanseverlik (4), demokrasi (4), sabır (3), empati (2), barış (2) ve özgürlük (1) olması gerektiğini belirtmişlerdir. Sosyal bilgiler öğretmenleri ise bu derste verilmesi gereken değerlerin adalet (5), saygı (5), hoşgörü (5), özgürlük (4), sevgi (4), sorumluluk (3), ahlak eğitimi (3), eşitlik (3), insan hakları (3), vatanseverlik (3), dürüstlük (3), beceri (2), tarihsel süreç (2), dini değerler (2), kurallara uyma (2), milliyetçilik ve Türklük şuuru (1) ve birlikte yaşama (1) olması gerektiğini belirtmiştir.

(2) no’lu sınıf öğretmeni: “Arkadaşlık ve dostluk, hoşgörü, saygı, adalet gibi değerler öğretilir.”

(2) no'lu sosyal bilgiler öğretmeni: "İnsanlık, hak, özgürlük, sorumluluk, adalet, eşitlik, kurallar, birlikte yaşama, sevgi, saygı, hoşgörü."

Sınıf öğretmenlerinin yarısından fazlası (%55) İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersini işlerken zorluk yaşamadıklarını belirtmiştir. Kavramların soyut olması (%25) ve ders kitaplarına ulaşamama (%20) ise bu derste karşılaşılan zorluklar olarak belirtilmiştir.

(11) no'lu sınıf öğretmeni: "Konuları hikaye ile anlattığım için pek zorlanmıyorum. Ders içeriğindeki konular, hikaye sonunda sorulan soru cevap eşliğinde daha rahat bir şekilde anlaşılacaktır."

Sınıf öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğu (%70) çocukların seviyesine uygun masal hikâye ve etkinlikler vb. sayesinde ders kitabındaki etkinliklerin yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Sınıf öğretmenlerinin çok az bir kısmı ise tartışma sorularına yer verilmesi gerektiği (%5) ve etkinlik, bulmaca, pekiştirmelere vb. daha fazla yer verilmesi gerektiği görüşündedirler.

(20) no'lu sınıf öğretmeni: "Kitaptaki etkinlikleri genel olarak yeterli buluyorum. Fakat daha farklı etkinliklere yer verilebilir."

4. SONUÇ TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Araştırma sonucunda cinsiyete göre bağımsız t testi sonucuna göre cinsiyetin öğretmen görüşleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı ortaya çıkmıştır.

4. sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersi hakkındaki görüşleri öğrenim durumuna göre anlamlı bir şekilde değişmemektedir.

4. sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersi hakkındaki görüşleri hizmet yılına göre anlamlı bir şekilde değişmemektedir.

Sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin 4. sınıfta okutulmasına ilişkin genel düşüncelerine bakıldığında öğretmenlerin düşüncelerinin genel olarak olumlu olduğu, bir kısmının çocuklar için soyut olacağı ve hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersi varken bu dersin gereksiz olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin büyük bir kısmı bir takım becerilerin küçük yaşlarda verilmesi gerektiği ve 4. sınıf döneminin bu ders için uygun bir dönem olduğu görüşünderken bir kısmı da bu dersin teoriye dayalı olduğu ve soyut kavramlar konusunda sıkıntı yaşanacağı için uygun olmadığı görüşündedirler. Hürfikir (2004)'in yaptığı çalışmada sosyal bilgiler öğretmenleri ilköğretim çağındaki öğrencilere demokratik tutum davranış ve değerler kazandırılması gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Ülger'in (2012) çalışmasının sonuçlarına göre öğretmenler insan hakları ve vatandaşlık eğitiminin ortam açısından öğretmen görüşlerinin çoğunluğu olumlu olduğu, sosyal bilgiler öğretmenlerinin ise son derece olumsuz görüşlere sahip oldukları belirtilmiştir. Ulubey (2015) çalışmasında insan haklarının hem devletleri bağlayan hukuk belgelerinden oluşan hem de insanların nasıl birlikte yaşayacaklarını düzenleyen ilkeler olduğunu ve bu ilkelerin çoğunun soyut olmasının insan haklarına ilişkin değerlerin öğretilmesini zorlaştırdığını belirtmiştir. Kaldırım (2005) 8. sınıf öğrencilerinin demokrasi kavramı içerisinde eşitlik, siyasi partiler, özgürlük ve millî egemenlik ile ilgili bazı konuları yanlış algıladıklarını belirtmiştir. Çalışmanın sonuçları ile diğer sonuçlar karşılaştırıldığında İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersine ilişkin ağırlıklı görüşün Hürfikir (2004) ve Ülger (2012)'in çalışma sonuçlarıyla örtüştüğü görülmektedir. Öğretmenlerin bir kısmının ise dersin soyut olduğu ve bu konuda sorun yaşanacağını belirtmişlerdir. Bu durum ise Ulubey (2015) ve Kaldırım (2005)'in çalışma sonuçları ile paralellik göstermektedir. Ulubey (2015) ve Kaldırım (2005)'in çalışmaları ortaokul seviyesinde yapılan çalışmalardır. Ortaokul seviyesinde soyut bulunan ve sorun yaşanan bazı kavramların (eşitlik

gibi) somut işlemler döneminde olan ilkokul 4. sınıf seviyesine alınması durumunda öğretim sürecinde ciddi sorunlarla karşılaşabileceği söylenebilir. Araştırmanın diğer sonuçlarında da öğretmenler bu dersteki kavramların soyut olduğu için sorun yaşanabileceği ile ilgili görüş belirtmişlerdir.

Sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenleri nitelikli ve insan haklarına saygılı birer yurttaş olmayı erken yaşta kavrama, toplumun değerlerinin öğretilmesi ve hak ve sorumluluklarını bilme açısından İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin 4. sınıfta okutulması açısından olumlu olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir. İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programında İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi ile ilgili değerlerin küçük yaşlardan başlayarak ve müstakil bir ders içeriği ile kazandırılması bir gerekliliği (MEB, 2015) vurgulanmıştır. Er, Ünal ve Özmen (2013)'in çalışmasında da bu çalışmanın sonuçlarına benzer sonuçlar elde edilmiştir. Öğrencilerin vatandaşlık ve demokrasi gibi kavramlarla erken yaşlarda tanışmasına ilişkin sonuçlar birebir örtüşmektedir denilebilir. Aydeniz (2010)'in çalışmasında da 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler programının; insan hakları, demokrasi, vatandaşlık konuları açısından genel değerlendirme sonuçlarına göre; öğretmenlerin büyük çoğunluğu 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler programının insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi eğitiminde önemli bir rolü olduğunu ifade etmişlerdir. Eğitimin erken yaşlarda verilmesi elbet önemlidir fakat öğrencinin kavram, beceri ve değerlere hazırbulunmuşluğu göz ardı edilmemelidir.

Sınıf öğretmenlerinin yarıya yakını İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin 4. sınıfta okutulmasının olumsuz bir tarafının olmadığı yönünde görüş bildirmiştir. Ders kapsamındaki bazı kavramların soyut olması ve öğrencilerin bu kavramları anlamada güçlük çekmesi, doküman eksikliği ve 4. sınıfta konuların çok fazla olması nedeniyle dersin gereksiz olması ise İnsan Hakları, Yurttaşlık ve

Demokrasi dersinin 4. sınıfta okutulmasının olumsuz tarafları olarak belirtilmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin büyük bir bölümü dersin soyut olması nedeniyle öğrencilerin kavramları anlamakta güçlük çekmesi ve 8. sınıftan kaldırılmasını, İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin 4. sınıfta okutulmasının olumsuz tarafları olarak ifade etmişlerdir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çok az bir kısmı ise olumsuz bir yanının olmadığını belirtmişlerdir. Üste'nin (2007) çalışmasında İzmir ve Aydın'da beşinci sınıf öğrencileri insan hakları bakımından temel olarak kabul edilebilecek kavramların okullarında tam anlamıyla oluşmadığını vurgulamaktadır. Sadık ve Sarı'nın (2012) çalışmasından elde edilen sonuçlar öğrencilerin demokrasi içinde yer alan eşitlik, özgürlük ve adalet kavramlarının farkında olduğunu ancak demokratik bir toplumda yaşayan birey olarak sorumluluklarını anlamada eksikleri olduğunu göstermiştir. Ülger (2012)'e göre öğretmenlerin çoğu okul ortamının insan hakları ve vatandaşlık ara disiplini için yetersiz olduğunu, öğrencilerin kendi aralarında karar alırken ya da sorun çözerken insan hakları ve vatandaşlık eğitimi ilkelerine uygun hareket etmediklerini düşünmektedirler. Okutan (2010) çalışmasında, uygulamada istenilen demokratik okulun ortaya çıkmamasını, eğitim sisteminin amaçlarında bir kayma yaşanmasıyla yorumlamaktadır. Er, Ünal ve Özmen'in (2013) çalışmasında da bu dersin 4. sınıfta okutulmasının uygun olmadığı 6, 7 ve 8. sınıflar için daha uygun bir ders olduğu yönünde sonuçlara rastlanmaktadır. Başaran'ın (2007) vatandaşlık ve insan hakları eğitimi programının uygulanışına ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini incelediği çalışmasında sosyal bilgiler öğretmenlerinin, tekrarların fazla olması ve ders sayısının yetersiz olması ile birlikte içerikte soyut kavramların çok olması öğretmenlerin içeriği yetiştirmesine olanak vermediği sonucu ortaya çıkmıştır. Çalışma sonuçlarında öğretmenlerin büyük bir bölümü bu dersin 4. sınıfta okutulmasının olumsuz bir yanının olmadığını belirtmesine rağmen alanyazındaki araştırmaların birçoğunda

uygulamada sorunlar yaşandığına ilişkin sonuçlar elde edildiğini göstermektedir. Bu sonuçlar öğretmenlerin genel görüşleriyle çelişmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin yarısından fazlası İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin, yeni neslin haklarını bilen aynı zamanda başkalarının da haklarını gözeten, demokrasi kavramını içselleştirerek bilinçli bireyler olarak yetişmesi açısından 4. sınıf için uygun bir ders olduğu görüşündedir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin yarısı bu dersin 4. sınıf için uygun bir yaş dönemi olduğu hakkında görüş belirtirken diğer yarısı uygun olmadığını belirtmiştir. Soydaş ve Güven (2009: 64; akt. Sadık ve Sarı: 2012) demokrasi bilincinin küçük yaşlardan itibaren kazandırılması ve ailede kazanılan demokrasi bilincinin okulda verilen demokrasi eğitimiyle geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Aydeniz (2010)'in çalışmasında da öğretmenlerin %63'ü programda yer alan insan hakları ve demokrasi konularının öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişim düzeylerine uygun olduğunu belirtmişlerdir. Bu görüş öğretmenlerin görüşleriyle paralellik göstermektedir. Üste'ye (2007) göre de insan hakları eğitimi, okul öncesi eğitimle başlamalı ve her eğitim aşamasında gerektiği kadar verilmelidir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin yarısının bu dersin okutulmasına olumsuz bakması, bu dersi daha önce sınıf öğretmenlerine göre daha fazla okutmuş olması nedeniyle önem arz etmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğu Sosyal Bilgiler dersinde insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi kavramlarının yeterince üzerinde durulmaması ve ayrıntılı olarak ele alınmaması, dersin içeriğinin daha ayrıntılı verilmesini sağlaması, hikâyelerle eğlenerek öğrenmeleri, dersin önemini vurgulaması ve üzerinde durulması gereken değerleri vermesi açısından İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin 4. sınıfta sosyal bilgiler dersinden ayrılarak ayrı bir ders olarak okutulmasını doğru bulmaktadır. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin ise yarısı

İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin 4. sınıfta ayrı bir ders olarak okutulmasını uygun bulurken diğer yarısı uygun bulmamaktadır. Hürfikir’in (2004) çalışmasında sosyal bilgiler öğretmenlerinin %90’ı sosyal bilgiler dersini demokrasi eğitimi açısından yetersiz bulmaktadır. Elkatmış’ın (2012) çalışmasında 5. sınıf öğrencilerinin insan hakları ihlallerine duyarlılık, etkin ve sorumlu birey olma, hak bilinci, özgüven, farklı düşünce ve inançlara saygı, düşünce ve ifade özgürlüğü, seçme ve seçilme hakkı, çocuk hakları, ortak miras ile bilinçli bir tüketici olma konusunda yeterli düzeyde bilgi ve becerilere sahip olmadıkları ve bu dersin hem ayrı bir ders hem de ara disiplin olarak verilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Sağlam ve Hayal’in (2015) araştırmalarının sonucunda sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin bağımsız bir ders olarak ilkokul 4. sınıfta yer almasını dörtte üçüne yakını doğru, dörtte birinden fazlası yanlış bulduğu görülmüştür. Elkatmış (2012)’in çalışmasında ortaya çıkan sonuç sınıf öğretmenlerinin insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin ayrı bir ders olarak okutulması yönündeki görüşlerini destekler niteliktedir. Bu sonuç sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleriyle örtüşmekte, sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleriyle kısmen örtüşmektedir. Aydeniz’in (2010) yaptığı çalışmada ise öğretmenlerin insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi dersinin bir ara disiplin olarak verilmesi gerektiğini düşünmektedirler.

Sınıf öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğu 4. sınıfta Sosyal Bilgiler dersinin dışında okutulması gereken ayrı bir ders olmadığını düşünmektedir. Çok az bir bölümü ise milli mücadele dönemi ve geçmişi öğreniyorum ünitelerinin ayrı bir ders olarak okutulabileceğini belirtmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin de büyük bir çoğunluğu 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersinden ayrı bir ders olarak okutulması gereken bir konu veya ders olmadığını düşünmektedir. Çok az bir bölümü ise Osmanlı tarihi ve Türk tarihinin ayrı bir ders olarak okutulabileceğini

belirtmiştir. Hürfikir'in (2004) çalışmasında 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler dersi müfredatında siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik ve coğrafi konuların arasında dengeli bir dağılım olmadığı belirtilmiştir. Öneri olarak da Sosyal Bilgiler ders saatinin arttırılması veya müfredat yoğunluğunun azaltılması, öğretmenlerin demokrasi eğitimindeki rolü ve etkisi göz önünde bulundurularak tekrar düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Her konu için belirlenen kazanımların aynı sayıda olması beklenmese de, konu yoğunluğunun fazla olduğu ve Sosyal Bilgiler dersi içerisinde kazandırılması ders saati ve kazanım yoğunluğu açısından yetişmeyen konular ayrı bir ders olarak ele alınabilir.

Sınıf öğretmenleri, İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersinde verilmesi gereken konu ve değerlerin adalet, hoşgörü, eşitlik, saygı, doğruluk, yardımlaşma, sevgi, arkadaşlık ve dostluk, sorumluluk, vatanseverlik, demokrasi, sabır, empati, barış ve özgürlük olması gerektiğini belirtmişlerdir. Sosyal bilgiler öğretmenleri ise bu derste verilmesi gereken konu ve değerlerin adalet, saygı, hoşgörü, özgürlük, sevgi, sorumluluk, ahlak eğitimi, eşitlik, insan hakları, vatanseverlik, dürüstlük, beceri, tarihsel süreç, dini değerler, kurallara uyma, milliyetçilik ve Türklük şuuru ve birlikte yaşama olması gerektiğini belirtmiştir. Hürfikir'in (2004) çalışmasında sosyal bilgiler öğretmenleri "hoşgörü", "adalet", "eşitlik", "insan haklarına saygı" başta olmak üzere sosyal bilgiler dersinde birçok değer öğretildiği görüşündedir. Berkant ve Atmaca'nın (2013) çalışma sonucuna göre genel olarak ilköğretim altıncı ve yedinci sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında insan hakları ve demokrasi ile doğrudan ilgili bazı kavramlara en çok yer verildiği, ancak bunlarla ilgili bazı alt ve yan kavramlara yeterince ya da hiç yer verilmediği, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında en çok hak ve demokrasi kavramlarına yer verildiğini belirtmiştir. Sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin yoğun olarak belirttiği değerler ele alındığında çalışma sonuçları ile Hürfikir (2004) ve Berkant ve Atmaca'nın (2013) görüşlerinin

örtüştüğü söylenebilir. Bu sonuç adalet, eşitlik, hoşgörü ve saygı gibi değerlerin diğer değerlere göre daha ön planda yer aldığını göstermektedir.

Sınıf öğretmenlerinin yarısından fazlası İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersini işlerken zorluk yaşamadıklarını belirtmiştir. Kavramların soyut olması ve ders kitaplarına ulaşamama ise bu derste karşılaşılan zorluklar olarak belirtilmiştir. Berkant ve Atmaca (2013)'ya göre soyut ve kuramsal bilgilerin aktarılmasıyla insan hakları ve demokrasi eğitiminin etkili olması beklenilmemeli yaparak-yaşayarak öğrenme ilkesi uygulanmalıdır. Ulubey (2015)'in çalışmasına göre araştırmacı tarafından yaratıcı drama ve diğer etkileşimli öğretim yöntemleri ile zenginleştirilen vatandaşlık ve demokrasi eğitimi ders programının, MEB tarafından hazırlanan etkinlik temelli programa göre öğrenci başarılarını daha çok arttırdığını göstermektedir. Derste karşılaşılan zorluklarla Elkatmış'ın (2012) çalışma sonuçları çelişmektedir. Elkatmış (2012) çalışma sonucunda bilgi düzeyindeki kazanımlara karşılık gelen davranış ifadelerini daha yüksek düzeyde gerçekleştirdiğini bununla beraber katılımı, duyarlılığı, aktifliği ve etkinliği gerektiren kazanımlara karşılık gelen davranış ifadelerini ise daha alt düzeyde gerçekleştirdiği sonucuna varmıştır. Buna rağmen alanyazındaki çalışmalar genel olarak öğrenciyi aktif kılan etkileşimli öğretim yöntemlerinin başarılı olduğunu göstermektedir. Bu durum insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinde öğrencinin aktif olduğu, farklı duylara hitap eden bir yöntem, teknik ve stratejilerin kullanılması gerektiğini göstermektedir.

Sınıf öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğu çocukların seviyesine uygun masal hikâye ve etkinlikler vb. sayesinde İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi ders kitabındaki etkinliklerin yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Sınıf öğretmenlerinin az bir kısmı ise tartışma sorularına yer verilmesi gerektiği ve etkinlik, bulmaca, pekiştirmelere vb. daha fazla yer verilmesi gerektiği görüşündedirler. Hürfikir

(2004)'in çalışmasında sosyal bilgiler öğretmenleri, öğrencilere demokratik tutum ve değerleri kazandırma açısından faydalı gördükleri yöntem strateji veya tekniklerin; tartışma, soru-cevap, örnek olay, dramatizasyon ve gösteri olduğunu ifade etmişlerdir. Elkatmış'ın (2012) çalışmasında öğretmenler, demokratik değer ve becerilerin kazandırılmasına öncelik veren ve etkinlik temelli, uygulamaya dönük bir öğretim programının hazırlanması gerektiği konusunda görüş birliği içerisinde. Etkinliklere daha fazla yer verilmesi gerektiği yönünde belirtilen görüşler ile Hürfikir'in çalışması paralellik göstermektedir. Öğretim programına bakıldığında ise "her dersin işlenişinde en az bir masal seçilmelidir" (MEB, 2015) ifadesi yer almaktadır. Çalışma sonucuna göre genel olarak öğretmenlerin masal, hikaye vb. konusundaki görüşleri ile programın örtüştüğü fakat diğer öğretim yöntem ve tekniklerine yeterince yer verilmediği görülmektedir. Ülger (2012)'in çalışmasında da öğretmenlerin çoğunluğuna göre ders kitaplarında İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi alanı ara disiplin kazanımlarına ilişkin verilen içerikler ve öğrenci çalışma kitaplarındaki etkinlikler ve İnsan hakları ve vatandaşlık eğitimi ara disiplin alanı kazanımlarının nerede ve nasıl işe koşulacağı, boyutlarının neler olacağı gibi açıklamalar bakımından yetersizdir. Aydeniz (2010)'in çalışmasına göre öğretmenler "ders kitaplarının ulaşılmak istenen hedeflerin kazandırılmasında içerik açısından yeterli olmadığı görüşündedirler. Çalışma sonuçları ve alanyazın karşılaştırıldığında etkinlik, tartışma vb. açısından insan hakları yurttaşlık ve demokrasi dersinin çeşitliliğinin artırılmasının gerektiği söylenebilir. Her konu ve kazanımda aynı yöntem yer verilmesi yöntem veya tekniğin öğrencilerde bir süre sonra etkisini kaybetmesine neden olabilir.

Elde edilen sonuçlara genel olarak bakıldığında İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin gerekliliği ve önemi ortaya çıkmaktadır. Fakat demokrasi, insan hakları, yurttaşlık, değerler vb. kavramlar anayasadaki maddelerden, kitaptaki veya matbu evraklardaki kavramlardan ibaret olmamalıdır. Bu

kavramlar öğrenciler tarafından bilinmeli, kavramların bilincine varılması, özümsemeli ve davranışa dönüştürülmelidir. Davranışa dönüşmeyen kavramların sadece bilgi düzeyinde öğretilmesi zaman ve emek kaybıyla açıklanabilir. Bu durumda öğrenciler için önemli bir rol model olan öğretmenlere saygı, sevgi, adalet, hoşgörü, dürüstlük, demokrasi gibi kavramların öğretilmesi ve öğrencilerin bu kavramları davranışa dönüştürmesi açısından büyük görevler düşmektedir.

Günümüz dünyasında çeşitli ülkelerde yaşanan birçok sorun, çatışma ve anlaşmazlıkların nedeninin saygı, sevgi, demokrasi, hoşgörü, adalet, iletişim, uzlaşma vb temel insan hakları ve demokrasi ile ilgili kavramlarının eksikliğinden veya davranışa dönüştürülememesinden kaynaklandığı söylenebilir. Demokrasi kavramının özümsemmediği, insan haklarına saygı ve uzlaşmanın olmadığı, birlik ve beraberliğin sağlanmadığı, ayrıştıran, ötekileştiren, sorunların çözümünün barışçıl yollarla değil çatışmayla sağlanacağı anlayışının hakim olduğu ülkelerde iç karışıklıkların çıkma olasılığı yüksektir. Bu karışıklıkların önlenmesi de eğitimle mümkündür.

Araştırma sonuçlarına dayalı olarak şu önerileri getirmek olanaklıdır:

- Soyut kavramlar nedeniyle insan hakları yurttaşlık ve demokrasi dersi 5. sınıfta verilebilir.
- İnsan hakları yurttaşlık ve demokrasi ders kitabındaki etkinlikler çeşitlendirilmelidir.
- Programda yer alan kazanımlar daha çok uygulamaya ve davranışa dönük olduğu için ders değerlendirilmesi daha çok gözleme dayalı olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aydeniz, D. (2010). *İlköğretim 4. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinin İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimindeki İşlevselliği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Başaran, T. (2007). *İlköğretim Okullarında Vatandaşlık Ve İnsan Hakları Eğitimi Programının Uygulanışına İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Baştürk, N. (2011). *İlköğretim 8. Sınıf Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Konya İli Örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Berkant, H. G. ve Atmaca, Y. (2013). "Altıncı ve Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının İnsan Hakları ve Demokrasi Kavramları Açısından İncelenmesi." *Turkish Studies*. 8(12), 179-198.
- Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Doğan, İ. (2007). *Vatandaşlık demokrasi ve insan hakları*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Elkatmış, M. (2012). "İnsan Hakları Ve Vatandaşlık Ara Disiplini Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyi." *Akademik Bakış Dergisi*, 29, 1-20.
- Er, H., Ünal, F. ve Özmen, C. (2013). "8. Sınıf Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersinin 4. Sınıfa Alınmasına İlişkin Görüşler Üzerine Bir Araştırma." *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(8), 179-196.
- Gövercin, G. (2013). *İnsan Hakları Alanında Çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarının Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimine Katkısı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İzmir.

- Gülmez, M. (2001). *İnsan hakları ve demokrasi eğitimi*. Ankara: TODAİE Yayınları, No: 303.
- Hüfikir, Y. (2004). *İlköğretim 2. Kademe Sosyal Bilgiler Derslerinin Demokrasi Eğitimiindeki Yeri: Öğretmen Görüşleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Kaldırım, E. (2005). “İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Demokrasi Algıları.” *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(3), 143-162.
- MEB, (2015). *İlkokul insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programı*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Okutan, M. (2010). “Türk Eğitim Sistemi’nde Demokrasi Eğitimi.” *Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi*. 7(1), 938-946.
- Sadık, F. ve Sarı, M. (2012). “Çocuk ve Demokrasi: İlköğretim Öğrencilerinin Demokrasi Algılarının Metaforlar Aracılığıyla İncelenmesi.” *Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi*. 1(1). 48-62.
- Sağlam, H. İ. ve Hayal, M. A. (2015). “Sınıf Öğretmenlerinin “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” dersinin ilkokul 4. Sınıfta yer Almasına İlişkin Görüşleri.” *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 207-217.
- Toraman, Ç. (2012). *İlköğretim 8. Sınıf Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Ders Programı’nın (2010) Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Ulubey, Ö. (2015). *Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Programının Yaratıcı Drama Ve Diğer Etkileşimli Öğretim Yöntemleri İle Uygulanmasının Akademik Başarıya Ve Demokratik Değerlere Bağlılığa Etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

- Ülger, M. (2012). *İlköğretim Okullarında İnsan Hakları Ve Vatandaşlık Eğitimi Uygulamalarının Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Üste, R. B. (2007). "İnsan Hakları Eğitimi Ve İlköğretimdeki Önemi." *Ege Akademik Bakış Dergisi* 7(1), 295–310.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (Genişletilmiş 9. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- http://mevzuat.meb.gov.tr/html/temkanun_0/temelkanun_0.html (01.04.2016 tarihinde erişilmiştir.)

EXTENDED ABSTRACT

Aim of the Study

The aim of this study is to examine elementary school and social studies teachers' views on teaching the "Human Rights, Citizenship and Democracy" course in elementary fourth grade. The following research questions were addressed in the study:

- What are elementary school and social studies teachers' views on teaching the "Human Rights, Citizenship and Democracy" course in elementary fourth grade?
- Do elementary school and social studies teachers' views on teaching the "Human Rights, Citizenship and Democracy" course in elementary fourth grade differ based on gender?
- Do elementary school and social studies teachers' views on teaching the "Human Rights, Citizenship and Democracy" course in elementary fourth grade differ based on educational background?
- Do elementary school and social studies teachers' views on teaching the "Human Rights, Citizenship and Democracy" course in elementary fourth grade differ based on year of service?

Significance of the Study

In the literature, no studies have been found to focus on the teaching of the "Human Rights, Citizenship and Democracy" course that started to be taught in elementary fourth grade as of 2015-2016 school year. There is a study by Sağlam and Hayal (2015) in which they examined elementary school teachers' views on the inclusion of the "Human Rights, Citizenship and Democracy" course in fourth grade level. However, this study does not report anything regarding the contents and teaching of the course. Although there are also studies that examine the concepts related to "Human Rights, Citizenship and Democracy" (Berkant & Atmaca, 2013), the functionality of the social studies course in human rights and democracy education (Aydeniz, 2010), students' views on the outcomes in this course (Baştürk, 2011), the curriculum (Toraman, 2012), and the contribution of non-governmental organisations to this course (Gövercin, 2013), but no studies that examine elementary school and social studies teachers' views on the teaching of this course in fourth grade level have been encountered. The current study is of significance in terms of filling this gap in the literature.

METHOD

In this study that examined elementary school and social studies teachers' views on teaching the "Human Rights, Citizenship and Democracy" course in elementary fourth grade, mixed-method design was employed by combining quantitative and qualitative research methods. A 15-item questionnaire and a semi-structured interview form containing 11 questions developed by the researchers were used as the data gathering instruments. The questionnaire data were gathered from 120 fourth grade elementary school teachers working in Erzurum and İstanbul in the 2015-2016 school year, whereas the data were also gathered from 20 fourth grade elementary school and 10 social studies teachers through the semi-structured interview form. The data gathered through the questionnaire were analysed by using SPSS 21. The qualitative data were analysed by means of the descriptive analysis method.

Results

According to the results of the t-test, gender did not have a significant effect on the teachers' views.

Similarly, the teachers' views did not differ significantly based on the variables of educational background, and year of service.

As for the elementary school teachers' views, they generally had positive views, whereas some stated that the course would be abstract for children, and it was not necessary since there were also the life sciences, and social studies courses in the curriculum. On the other hand, most of the social studies teachers thought that certain skills should be acquired at young ages, and the fourth grade level was a suitable period for this course, whereas some stated that it was a theory-based course and there would be problems regarding the abstract concepts.

The elementary school and social studies teachers provided positive views for the teaching of the "Human Rights, Citizenship and Democracy" course in elementary fourth grade in terms of learning to be a citizen who is qualified and respectful to human rights, conveying the values of the society, and knowing the rights and responsibilities.

Nearly half of the elementary school teachers argued that the teaching of the "Human Rights, Citizenship and Democracy" course in elementary fourth grade did not have any negative aspects. Some of the concepts in the course being abstract and students having difficulty in understanding these, the lack of documents, and the contents being abundant were stated to be among the negative aspects. Most of the social studies teachers mentioned the difficulty in students' comprehension due to the abstract concepts in the course, and removing the course from the eighth grade curriculum, as the negative sides of teaching the Human Rights, Citizenship and Democracy course. Only few social studies teachers said there were no negative sides.

More than half of the elementary school teachers argued that the Human Rights, Citizenship and Democracy course was suitable for fourth graders in terms of training conscious individuals who know their rights and look out for

others', and adopt the concept of democracy. While half of the social studies teachers thought the fourth grade level was suitable for this course, the other half stated that it was not.

Most of the elementary school teachers maintained that the Human Rights, Citizenship and Democracy course should be taught as a course separate from the social studies course in fourth grade because in the social studies course the concepts of human rights, citizenship and democracy are not sufficiently emphasized, and in a separate course the contents can be covered in a more detailed way, students learn with stories by having fun, and the values that should be focused can be taught. Half of the social studies teachers thought it was suitable to teach the Human Rights, Citizenship and Democracy course as a separate course, whereas for the other half it was not.

Majority of the elementary school teachers argued that a course other than the social studies course was not needed to be taught in fourth grade. Only few of them stated that the units of "the war of independence" and "I learn my past" could be taught as a separate course. Most of the social studies teachers thought there was not a course that should be taught as separate from the social studies course in fourth grade. Only few of the remaining social studies teachers stated that the Ottoman history and Turkish history could be taught as a separate course.

According to the elementary school teachers, the contents and values to be taught in the Human Rights, Citizenship and Democracy course should include justice, tolerance, equality, respect, honesty, being helpful, love, friendship, responsibility, patriotism, democracy, patience, empathy, peace and freedom. For the social studies teachers, the contents and values should be justice, respect, tolerance, freedom, love, responsibility, moral education, equality, human rights, patriotism, honesty, skills, historical process, religious values, obeying rules, nationalism, and living together.

More than half of the elementary school teachers said they did not have any difficulty in teaching the Human Rights, Citizenship and Democracy course. The concepts being abstract and the lack of a coursebook were the difficulties encountered.

Most of the elementary school teachers asserted that the activities in the Human Rights, Citizenship and Democracy coursebook were sufficient thanks to the tales, stories and activities suitable to the level of children. Only few of the elementary school teachers argued that discussion questions should also be included, and more activities, puzzles, reinforcers, etc. should be employed.

Suggestions

- Due to the abstract concepts, the human rights, citizenship and democracy course can be taught in the fifth grade level.
- The activities in the human rights, citizenship and democracy coursebook should be varied.
- The course evaluation should be mainly based on observation.